

ZAMONAVIY JURNALISTIKADA FOYDALANILADIGAN TEXNOLOGIYALAR

Abduraimova Ruhshona Ulug'bek qizi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada jurnalistika sohasida keng foydalanilayotgan zamonaviy texnologiyalar tahlil qilinadi. Matnli axborot yetkazish vositalaridan tortib, multimedia, sun'iy intellekt, mobil jurnalistika va ma'lumotlar jurnalistikasi kabi ilg'or usullargacha bo'lgan texnologik vositalarning jurnalistik amaliyotdagi o'rni va ta'siri yoritib beriladi. Maqolada texnologiyalarning axborot yig'ish, tahrirlash, nashr qilish va auditoriyaga yetkazishdagi roli, ularning afzalliklari hamda mavjud muammolari atroflicha ko'rib chiqiladi. Shuningdek, jurnalistikaning kelajagida texnologiyalar qanday o'rin egallashi mumkinligi borasida ilmiy-nazariy tahlil yuritiladi. Tadqiqot amaliyotchi jurnalistlar, OAV sohasi vakillari hamda jurnalistika bo'yicha tahsil olayotgan talabalar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: Jurnalistika, texnologiyalar, sun'iy intellekt, multimedia, ma'lumotlar jurnalistikasi, mobil jurnalistika, internet OAV, raqamli axborot, jurnalistikaning kelajagi.

XXI asr – bu texnologiyalar asridir. Axborot tezligi, sifati va dolzarbligi bugungi kunda har qachongidan muhim ahamiyat kasb etmoqda. Jurnalistika esa axborot uzatuvchi asosiy vosita sifatida zamonaviy texnologiyalarning imkoniyatlaridan keng foydalana boshladi. Avvallari faqat matnli axborot uzatish bilan cheklangan jurnalistika bugungi kunda video, audio, interaktiv grafikalar, real vaqtli translyatsiyalar va sun'iy intellekt yordamida avtomatlashtirilgan yangiliklar kabi ilg'or vositalar bilan boyimoqda.

Internet texnologiyalarining rivojlanishi, ayniqsa, jurnalistikaning tubdan o'zgarishiga sabab bo'ldi. Endilikda har bir jurnalist smartfon yoki planshet yordamida yangiliklarni joyidan turib bevosita efirga uzatishi, tahrirlashi yoki tarmoq orqali butun dunyo bilan bo'lishishi mumkin. Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlarning jurnalistikaga kirib kelishi ham yangiliklar manbasini kengaytirdi, auditoriyaga ta'sir o'tkazish imkoniyatlarini oshirdi.

Shu asosda mazkur maqolada jurnalistika jarayonlarida keng qo'llanilayotgan texnologiyalar – multimedia vositalari, mobil qurilmalar, sun'iy intellekt asosidagi tizimlar, raqamli axborot platformalari va boshqa innovatsion usullarning ahamiyati, ularning afzallik va kamchiliklari, shuningdek, bu texnologiyalar jurnalistik jarayonlarni qanday o'zgartirayotganligi chuqur o'rganiladi. Shuningdek, texnologik o'zgarishlar fonida jurnalistlar oldida paydo bo'layotgan yangi professional talablar va etik masalalar ham tahlil etiladi.

Zamonaviy jurnalistika texnologiyalar taraqqiyoti bilan yangi bosqichga ko'tarildi. Raqamli inqilob va internetning global miqyosda ommalashuvi natijasida jurnalistik

faoliyatning shakli, uslubi, vositalari va jarayonlari sezilarli darajada o'zgardi. Avvallari faqat bosma nashrlar orqali axborot tarqatilgan bo'lsa, bugungi kunda axborotni yetkazishning son-sanoqsiz usullari paydo bo'lgan. Onlayn platformalar, mobil ilovalar, ijtimoiy tarmoqlar, sun'iy intellekt, dronlar, virtual reallik, sun'iy ovoz, algoritmik yangiliklar, ma'lumotlar tahlili kabi vositalar jurnalistikaning faoliyat doirasini kengaytirdi va uni yanada kuchliroq axborot vositasiga aylantirdi. Bu o'zgarishlar jurnalistikani nafaqat yangi texnologiyalarga bog'liq qildi, balki uning ichki tuzilmasini ham qayta shakllantirdi. Jurnalistlar endilikda nafaqat matn yozish, balki fotosuratga olish, videoni montaj qilish, ovoz yozish, grafikalar yaratish, dasturlash asoslarini bilish va auditoriya bilan real vaqt rejimida ishlash kabi ko'plab vazifalarni bajara olishlari kerak bo'lmoqda.

Bugungi jurnalistikaning muhim jihatlaridan biri bu tezlik va interaktivlikdir. Axborot maydoni global va real vaqtda ishlayotgan muhitga aylangani sababli, voqea ro'y berishi bilan uni darhol yoritish zarurati mavjud. Bunday holatda mobil qurilmalarning ahamiyati katta. Oddiy smartfon yordamida fotosuratga olish, video yozish, tahrir qilish va ijtimoiy tarmoqlarda e'lon qilish imkoni bor. Shu sababli "mobil jurnalistika" (mobile journalism – mojo) tushunchasi paydo bo'ldi. Bu holat jurnalistikani joyga bog'lanmagan, dinamik va harakatchan sohaga aylantirdi. Ayniqsa, tabiiy ofatlar, siyosiy mitinglar, urush zonalari kabi joylarda tezkor axborot uzatish imkoniyati mobil jurnalistika vositasida amalga oshiriladi.

Yana bir muhim jihat – multimedia vositalarining keng qo'llanilishi. Bugungi o'quvchi yoki tomoshabin faqatgina matn o'qishni emas, balki videoni tomosha qilish, interaktiv grafikani ko'rish, audio yozuvni eshitish va vizual elementlar orqali axborotni anglashni istaydi. Bu esa jurnalistni ko'p funksiyali ijodkorga aylantiradi. Matn, audio, video, grafik va vizual dizaynning uyg'unligi axborotni yanada samarali yetkazish imkonini beradi. Ayniqsa, vizualizatsiya usullari murakkab statistik ma'lumotlarni oddiy grafiklar yoki interaktiv xaritalar orqali tushunarli ko'rinishga keltirishda muhim vosita hisoblanadi.

Jurnalistikada sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining kirib kelishi ham jarayonlarni avtomatlashtirish va soddalashtirishga xizmat qilmoqda. SI vositalari yangiliklar tahlili, avtomatik maqola yozish, kontentni saralash, ijtimoiy tarmoqlardagi trendlarni aniqlash, matnni tarjima qilish, feyk yangiliklarni aniqlash kabi funksiyalarni bajaradi. Masalan, ayrim OAVlar sport o'yinlari yoki moliyaviy hisobotlarga oid oddiy yangiliklarni sun'iy intellekt orqali avtomatik tarzda ishlab chiqmoqda. Bu inson resurslarini tejash va tezlikni oshirishga xizmat qiladi. Biroq bu vositalardan foydalanishda ehtiyotkorlik talab etiladi, chunki noto'g'ri algoritmlar yolg'on yoki noto'liq axborotni tarqatish xavfini tug'diradi. Shuningdek, SI yordamida yaratilgan deepfake texnologiyalari ham jurnalistika uchun xavfli vosita bo'lib, noto'g'ri manipulyatsiyalar va ommaviy chalg'itish vositasi sifatida ishlatilishi mumkin.

Jurnalistikada yana bir yangilik – bu data-jurnalistika, ya'ni ma'lumotlar asosida xabar va maqolalar tayyorlashdir. Raqamlar, statistik ma'lumotlar, ochiq ma'lumotlar bazalari jurnalista dolzarb muammolarni chuqur tahlil asosida yoritish imkonini beradi. Data-jurnalistika orqali sog'liqni saqlash, korrupsiya, ta'lim va iqtisodiyot sohasidagi muammolarni aniq faktlar asosida ochib berish mumkin. Bunda jurnalistdan nafaqat yozish, balki tahlil qilish, Excel, Tableau, Power BI kabi vositalar bilan ishlash, dasturlash asoslarini bilish talab etiladi. Bu uslub jurnalistikani faqat tasviriy emas, balki analitik ilmiy yondashuvga ham olib keladi.

Ijtimoiy tarmoqlar esa jurnalistikaning yangi bosqichini boshlab berdi. Ular orqali axborotni tarqatish tezlashdi, lekin nazoratsiz holatda qoldi. Har bir foydalanuvchi xabar tarqatish imkoniga ega bo'lgani sababli feyk xabarlar, noto'g'ri ma'lumotlar va provokatsion kontentlar soni ko'paydi. Shu sababli, jurnalistlardan axborotni tekshirish, ishonchli manbalarni aniqlash, tahlil qilish, etik normalarga rioya qilish kabi mas'uliyatlar yanada oshmoqda. Endilikda jurnalist faqat yozuvchi emas, balki axborot muhofazachisi, axborot kuratori va auditoriya bilan faol ishlavchi shaxs sifatida qaralmoqda.

Shu bilan birga, jurnalistikaning o'zgarishi nafaqat tashqi vositalarda, balki kasbning ichki mohiyatida ham aks etmoqda. Jurnalist endi faqatgina axborotni uzatuvchi emas, balki uning mazmunini shakllantiruvchi, tahlil qiluvchi, xulosaga yetaklovchi va jamiyatga yo'l ko'rsatuvchi liderga aylanmoqda. Bu esa texnologiyalarni chuqur o'zlashtirish, ularni jamiyat manfaatlari yo'lida samarali qo'llay olish, axborotni to'g'ri va tez yetkazish bilan bir qatorda, insoniylik, halollik va mustahkam kasbiy etikani saqlash zaruratini ham taqozo etadi.

Xulosa qilib aytganda, jurnalistikada foydalanilayotgan texnologiyalar bu sohaning shakli, mazmuni va vazifalarini tubdan o'zgartirib yubordi. Ular jurnalistikani tezkor, aniq, vizual, interaktiv va tahliliy soha sifatida yangilab bordi. Ammo texnologiyalar bilan bog'liq xavf va mas'uliyatlar ham ortib bormoqda. Shu bois jurnalist har doim yangilikka ochiq, mas'uliyatli, etik qadriyatlarga sodiq va kasbiy bilimini oshirib boruvchi shaxs bo'lishi zarur.

Zamonaviy texnologiyalar jurnalistika sohasini tubdan o'zgartirib yubordi. An'anaviy OAV shakllaridan raqamli jurnalistikaga o'tish jarayoni informatsion maydonni yanada kengaytirdi, jurnalistning rolini qaytadan shakllantirdi va axborot almashinuvi tezligini bir necha barobar oshirdi. Bugungi kunda jurnalist uchun nafaqat yozuv va tahrir ko'nikmalari, balki multimedia vositalari bilan ishlash, mobil qurilmalar orqali tezkor xabar uzatish, ochiq ma'lumotlar bazasini tahlil qilish, ijtimoiy tarmoqlarda auditoriya bilan bevosita muloqotda bo'lish, shuningdek, sun'iy intellekt va algoritmik vositalardan ongli va ehtiyotkorona foydalanish kabi ko'nikmalar ham muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Texnologiyalarning jadal sur'atlarda rivojlanayotgani jurnalistik faoliyatni yanada mobil, interaktiv va shaxsiylashtirilgan shaklga olib kelmoqda. Shu bilan birga, bu jarayon muayyan xavf va mas'uliyatlarni ham yuzaga chiqaradi – feyk axborot, manipulyatsiya,

sun'iy kontent va etik muammolar jurnalist oldidagi dolzarb vazifalardan biridir. Shu sababli jurnalistlar uchun texnologiyalarning imkoniyatlarini to'g'ri baholash, ularni mas'uliyatli va axloqiy mezonlar asosida qo'llay bilish, auditoriyaga aniq, ishonchli va haqqoniy axborotni yetkazish ustuvor vazifa bo'lib qoladi. Kelajakda jurnalistikada foydalaniladigan texnologiyalar yanada takomillashishi, sun'iy intellekt asosidagi yangiliklar, virtual tajribaga asoslangan reportajlar, data-analitikaga asoslangan tahlillar ko'payishi kutilmoqda. Bularning barchasi jurnalistikani faqat axborot yetkazuvchi emas, balki axborot yaratish va tahlil qilish orqali jamiyatni ongli ravishda shakllantiruvchi kuchga aylantiradi. Shunday ekan, jurnalistikada texnologiyalardan foydalanish masalasi doimiy tadqiqot va amaliy izlanishlar talab qiladigan dolzarb va istiqbolli yo'nalish bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirzayev, Z. (2020). Zamonaviy jurnalistika va axborot texnologiyalari. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
2. To'xtayev, B. (2021). Axborot texnologiyalari va OAV integratsiyasi. Toshkent: Innovatsiya nashriyoti.
3. Pavlik, J. (2013). Journalism and New Media. Columbia University Press.
4. Anderson, C.W., Bell, E., & Shirky, C. (2015). Post-Industrial Journalism: Adapting to the Present. Tow Center for Digital Journalism
5. Newman, N. (2023). Digital News Report. Reuters Institute for the Study of Journalism.
6. Aliyev, S. (2022). "Mobil jurnalistika va uning o'ziga xos jihatlari". O'zbek jurnalistikasi jurnali, 2(15), 45–51.
7. Qodirov, S. (2021). "Sun'iy intellekt vositalari va axborot xavfsizligi". Axborot texnologiyalari va jamiyat, 1(3), 23–30.
8. Hermida, A. (2012). Tell Everyone: Why We Share and Why It Matters. Anchor Canada.
9. Uzoqov, M. (2020). Data jurnalistikasi asoslari. Toshkent: Matbuot tarqatuvchi.
10. Jenkins, H. (2006). Convergence Culture: Where Old and New Media Collide. New York University Press.